

Pratarmė

Šis žurnalo „Meno istorijos studijos“ numeris skirtas Lietuvos religinės dailės kontekstams. Konteksto sąvoka gana talpi. „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ teigiama, kad kontekstas (lot. *contextus* – surištas) – tai „tam tikros teksto dalies reikšminė aplinka“. Dailėtyros srityje kontekstą suvokiame kaip tam tikro objekto, šiuo atveju – Lietuvos bažnyčių dailės paveldo, sociokultūrinę, istorinę, politinę, ekonominę ar geografinę aplinką, veikusią (ir tebeveikiančią) patį objektą. Ji visuomet egzistuoja greta kūrėjo ir žiūrovo, todėl veikia ir formuoja kūrinio esmę ar požiūrį į jį.

Nūdienos meno istorija jau seniai atsitraukė nuo grynai formaliojo ar stilistinio – vien meniniais estetiniais kriterijais pagrįsto dailės kūrinio vertinimo. Atvaizdų temas nagrinėjantį ikonografinį metodą papildė ikonologinė prieiga – kūrinio prasmę atskleidžianti istoriniame ir kultūriniam kontekste. Susiformavo socialinė meno istorija, teigianti, kad kūrinio suvokimą ir interpretaciją nulemia konkrečios istorinės aplinkybės. Menotyros moksle (ir dailės istoriją populiarinančiose veiklose) tapo itin svarbūs dailės kūrinio turinį ir formą determinuojančių veiksnių paieška, gretutinių reiškinių apžvalga, skverbimasis į kūrinio sukūrimo aplinkybių faktus, nulėmusius jo atsiradimo priežastis, pobūdį ir formaliąsias savybes. Pastebėta, kad taip plačiai sutelktas požiūris atveria kelią nagrinėti ne vien meno kūrybos aukštumas, bet ir aiškių stiliaus charakteristikų neturinčius, antraeilius, meno istorijos paraštėse buvusius dailės kūrinius. Ypač daug galimybių tokia prieiga suteikia kalbėjimui apie religinę dailę, saistomą ne tik paminėtų aplinkybių, bet taip pat ir tikėjimo kanonų, temų, pavyzdžių ir liturgijos hierarchijos.

Lietuvos bažnyčių dailės kontekstualumas žurnalo straipsniuose pristatomas keliais skirtingais aspektais. Vienu atveju galime įsitikinti, kaip dailės kūrinio turinį ir formą veikia istorinės aplinkybės ir kitų kraštų artefaktai. Gintauto Žalėno straipsnyje Jsovainių (Kėdainių r.) bažnyčios

Švč. Mergelės Marijos XVII a. paveikslo meninė raiška ir ikonografija analizuojamos remiantis 2004–2005 m. restauravimo duomenimis, tačiau tikroji atvaizdo vertė atsiskleidžia tik išaiškinus jo atsiradimo bažnyčioje istoriją ir aplinkybes. Lijaną Birškytę-Klimienę, jau kelerius metus besigilinančią į šv. Onos atvaizdų genezę Lietuvoje, domina, kokie vieno ar kito europietiško tapybos ar grafikos kūrinio pakartojimo dėsningumai galėjo veikti bažnyčių dailę Lietuvoje. Gabijos Surdokaitės-Vitienės straipsnyje atskleistas modernėjančios bažnytinių reikmenų gamybos poveikis XIX a. pab.–XX a. I p. Kauno benediktinių vienuolyno rankdarbystėje.

Kitoje straipsnių grupėje pristatomas greta Lietuvos katalikiškos dailės kurtas kitos konfesijos ir kitos šalies religinis menas. Karolinos Bukovskytės straipsnyje supažindinama su mūsų istoriografijoje retai aptariamais, nors šimtmečiais greta katalikų bažnyčių Lietuvoje veikusių stačiatikių maldos namų dailės kūriniais – Karališkių (Molėtų r.) Švč. Dievo Motinos Globėjos vientikių cerkvės XIX a. pab.–XX a. pr. ikonų rinkiniu. Lietuvos XX a. religinės dailės kontekstą atspindi latvių autorės Kristos Petrauskos straipsnis apie sovietmečio altorinę tapybą Latvijoje.

Dalia Vasiliūnienė